

Oponentský posudek na disertační práci
PhDr. Jitky BALCAROVÉ „Jeden za všechny, všichni za jednoho!“
Role Bund der Deutschen a jeho předchůdců ve veřejném prostoru českých zemí
1918-1938, Univerzita Karlova-Filozofická fakulta, Ústav HSD 2012, 387 stran a
k tomu svazek 180 příloh.

Předložená disertační práce PhDr. J. Balcarové je pro posuzovatele už po prvním ohledání neobyčejně zajímavou četbou, a to hned z několika důvodů. Za prvé, pro své pozoruhodné téma, věnované u nás stále aktuální a tudíž badatelsky vděčné otázce postoje českých Němců k zemi, v níž po staletí žili. Měli na vybranou mezi zemským (böhmsch) patriotismem nebo přilnutím ke své nacionální příslušnosti a ke své identifikaci s Rakouskem či Německem. Škoda, že autorka badatelskou otázku takto s větším nadhledem *přímo* nevytyčila, bohudík však na ni odpovídá celým svým výkladem *nepřímo*. Za druhý velký klad disertační práce považují její časové zaměření na prvorepublikové období, kdy se poměr českých Němců k jejich otčině výrazně znacionalizoval a posunul až ke zradě a zjevně iredentě pod heslem „Heim ins Reich“. Za třetí, autorka se tématicky soustředila na prozkoumání až dosud takřka neprobádaného utváření veřejného mínění (tj. v širším smyslu tzv. public relations, což by si v práci zasloužilo takovéto věcné zařazení a příslušnou zmínku!), a to konkrétně prostřednictvím „nepolitických“, tzv. obranných spolků v čele s BdD, sdružujících české Němce převážně na národnostní bázi; stranou zatím zůstávají jiné, ve 20. století stejně nebo ještě více účinné nástroje ovlivňování veřejnosti s pomocí tisku, filmu, od 30. let též rozhlasu aj. Shledal jsem, že tiskové orgány spolků jsou v práci na několika místech, spíše ovšem na okraji sice zmiňovány a nebo citovány jako zdroje poznatků, ale nikde nejsou soustavně analyzovány, natož pak učiněn pokus odhalit jejich finanční zdroje, složení redakcí, zadavatele anoncí a skutečné vydavatele či majitele. Stejně tak není zatím podchyceno v té době dost rozšířené vydávání různých laciných brožurových edic. Je totiž třeba vzít v potaz, že v autorkou popisovaném období také v Evropě (po příkladu USA) již značně pokročil proces vytváření velkých vydavatelských koncernů a řízeného zprostředkování velkými agenturami. Příkladem je v Německu Hugenbergovo tiskové impérium (viz skvělou studii D. Guratzsch, *Macht durch Organisation*, Düsseldorf 1974). K omluvě autorky však dodávám, že tak široký úkol si ve své práci ani nevytyčila, je to z mé strany spíše podnět k další práci. Za čtvrté třeba zdůraznit, že předložená práce vyniká nad jiné velmi širokou bází probádaného archivního materiálu a k tomu též velmi rozsáhlým záběrem jednak do tištěných pramenů, jednak do starší a rovněž do přibývajících nové literatury. Probádané fondy ústředních a regionálních archivů u nás a nadto v Německu (škoda že ne také v Rakousku) svědčí o velmi důkladné heuristické práci autorky; jejich využití nepochybně značně zvyšuje hodnotu a celkový přínos této práce pro českou historickou vědu.

Disertace dr. Balcarové je vyzrálým vědeckým dílem, které se už na první pohled vyznačuje promyšlenou a cílevědomou stavbou kapitol. Úvodní kapitola zahrnuje nejen jasné vytčení předmětu a cíle disertace spolu se shrnutím dosavadního výzkumu, nýbrž navíc také velmi podnětnou, instruktivní partii o dobové nacionalistické terminologii (s. 30-65). V naší literatuře je taková partie podle mých vědomostí ojedinelá a tedy o to více záslužná. Jen bych autorce navíc doporučoval přihlédnout k práci německého filologa V. Klemperera, *Jazyk Třetí říše* (český překlad 2003).

Cílem následujících, relativně stručných kapitol druhé a třetí (s. 66-78) je nastínit celkový rámec následného tématického výkladu jednak po stránce sociálně ekonomické proměny společnosti v dané době, jednak po stránce počátečního vybudování institucionální báze německých „obránných“ spolků v posledních desetiletích habsburské monarchie. Poněkud hlubší záběr do stavu národnostní otázky v Rakousku-Uhersku by však této partii rozhodně neuškodil, jmenovitě využití prací jako jsou: R. A. Kann, *Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie* (I-II. 1964), A. Fuchs, *Geistige Strömungen in Österreich 1867-1918* (1949), P. Molisch, *Geschichte der deutschnationalen Bewegung in Österreich* (1926), týž, *Die sudetendeutsche Freiheitsbewegung 1918/19* (1932), O. Bonhard, *Geschichte des Alldeutschen Verbandes* (1920), A. Kruck, *Geschichte des Alldeutschen Verbandes* (1954),

H. Paller, *Der großdeutsche Gedanke* (1928), Wotawa, *Der deutsche Schulverein*. Za užitečné i pro následné partie považují také paměti předsedy Všeněmeckého svazu, H. Class, *Wider den Strom* (1932).

Vlastní těžiště práce uložila autorka do čtvrté až sedmé kapitoly (s. 79-315), jež se výlučně soustřeďují na období první čs. republiky. Velmi podrobně a s odkazem na hojně dobové tisky, archivní doklady, jakož i na starou a novou literaturu tu autorka seznamuje čtenáře s pracovní náplní, s organizační strukturou a co je zvláště významné také s financováním „obranných“ spolků českých Němců. Dovedně k tomu využívá i dochovaných torzovitých materiálů z činnosti regionálních spolků Němců, nicméně koncentruje svůj výklad především na působení dominantního *Bund der Deutschen in Böhmen*. Jako hlavní cíl tohoto svazu uvádí a materiálově dokládá - zachovat a pokud možno rozšiřovat „nacionální državu“ Němců v českých zemích, a to jak hlavně po stránce mocenskopolitické, tak v nemalé míře také po stránce hospodářské (po dvou liniích, tj. povznesení sudetské ekonomiky a podpora lidí v práci, nezaměstnanosti aj.), sociálněpolitické, jakož i kulturně vzdělávací. Je velkou zásluhou autorky, že se jí podařilo s pomocí bohatého a různorodého průkazního materiálu odkrýt *mocenskopolitické* a namnoze přímo útočné zaměření německých nacionálních spolků, jmenovitě *BdD*, a to navzdory tomu, že se navenek prezentovaly jako sdružení „nepolitická“ a čistě obranná. – Nemohu nicméně pominout několik poznámek k tomuto výkladu: Za prvé, i když autorka studovala hodně materiálu říšskoněmecké provenience, přece jen dle mého mínění poněkud podceňuje ovlivňování nacionální propagandy ze strany výmarského a poté ještě více nacistického Německa. Je o tom sneseno dost důkazů např. v dokumentární edici *Něm. imperialismus proti ČSR*, ed. K. Gajan 1962, kterou autorka uvádí v seznamu použité literatury, ale ve svém výkladu ji v jádře nevyužila. V té souvislosti by také neměla být opomenuta Gajanova kniha *Německý imperialismus a čs.-německé vztahy 1918-1921*. O těchto vztazích v dalších letech také psal lipský bohémista Gerhard Fuchs. – Druhá poznámka: kromě Německa se českým Němcům dostávalo vehementní podpory také z Rakouska. Jako příklad uvádím, že na vídeňské univerzitě působil *Institut für Statistik der Minderheitsvölker* v čele s prof. Wilh. Winklerem, známým statistikem, m. j. autorem objemného díla plného čísel „*Statistisches Handbuch des gesamten Deutschtums*“ (1927). Winkler je mimo to autorem dalších užitečných prací, autorka by u něho mohla nalézt spoustu číselných údajů o německém menšinovém školství aj. – Třetí poznámka: Před lety jsem se setkal v literatuře (asi o Všeněmeckém svazu) s poukazem na jev, označený jako „multiplikační efekt“. Působení jisté organizace či spolu na veřejné mínění zdaleka nelze odvozovat jen od počtu jejich členstva, nýbrž také od jeho složení, tj. učitelé, novináři, redaktoři nakladatelství, poslanci a členové obec. zastupitelstev a jiní veřejní pracovníci mohli velmi účinně šířit ideje svého spolku prostřednictvím svého povolání. Podle mého názoru se tento efekt uplatňoval i v nacionalistických organizacích českých Němců a u mnoha čelných členů *NSDAP*. – Čtvrtá dílčí poznámka: Dosti významnou úlohu hrál v šíření a podpoře německého nacionalismu *Verein f. das Deutschtum im Ausland* v Německu, očekával jsem tudíž, že jej autorka ve svém výkladu více zohlední. Poukazují zde na zevrubné heslo v příručce: *Die bürgerlichen Parteien in Deutschland*, I-II. 1970 (o pár let později též širší vydání). – Pátá poznámka: je nepříjemné setkat se v disertaci s hrubými pravopisnými chybami (s. 31, 74, 162).

Ve svém celku považují předloženou disertaci PhDr. J. Balcarové za zdařilé dílo s dosti vysokou vědeckou úrovní, vyznačující se promyšlenou koncepcí, systematickou strukturou a stylisticky dobrým a podrobným výkladem. Tento výklad se navíc opírá o neobyčejně širokou heuristickou bázi, která je také střídavě a objektivně interpretována a nakonec vtělena do solidních závěrů. S tímto poznáním mohu tuto práci s velkým odborným potěšením doporučit k obhajobě.

Praha západ-Nučice

Př